

Dr. SZŐKEFALVI-NAGY ZOLTÁN:

KIEGÉSZÍTŐ ADATOK ERDÉLY ÁSVÁNYVIZEINEK BIBLIOGRÁFIÁJÁHOZ

Az ásványvizek vizsgálata a XVIII. és a XIX. században rendkívül fontos ágát jelentette a kémiai kutatásnak és az orvostudománynak egyaránt. A tudománytörténet számára igen fontos tehát az erre vonatkozóan megjelent művek ismerete.

Erdély ásványvizeinek bibliográfiáját *Bologa* Valeriu és *Bárány* András előmunkálatai nyomán *Borsianu* Aurelian állította össze (Bibliografia balneologiei in Ardeal pâna la anul 1900. Cluj, 1932.). Ennek az alapvető fontosságú bibliográfiának kiegészítésére közlöm az alábbi néhány adatot:

- 1550. *Reyherstorff*, Georgius: Chorographia Transylvania.
- 1662. *Baccius*: De Thermis. Roma (236., 268., 327., 330. o.).
- 1766. *K. Mátyus* István: Diaetika. II. darab Kolo'svár. 463—495. o.
- 1767. *Fridvaldszky*, Johannes: Minero-logia magni principatus Transilvaniae. Claudiopoli.
- 1780. *Griselini*, Franz: Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats. 106—123. o.
- 1780. *Fichtel*, Johann: Nachricht von der Versteinerungen des Grossfürstenthums Siebenbürgen. Nürnberg. 145. o.
- 1791. *Barbenius*, Joseph: Die Gesundbrunnen des Szekler Stuhls Haromszek in Siebenbürgen. Siebenbürg. Quartalschr. II. Jahre. 353—403. o.
- 1791. Etwas über das Schwefelbad bei Baassen, unweit Mediasch. Siebenbürgische Quartalschr. II. Jahrg. 207—214. o.
- 1792. *K. Mátyus* István: Ó és új diaetika. V. darab. Posony. 74—85. o.
- 1818. *Wächter*, Joseph: Abhandlung über den Gebrauch der vorzüglichsten Bäder und Trinkwässer. Wien. 115—116, 127—129. o.
- 1821. Die besuchtesten Badeörter und Gesundbrunnen des öst. Kaisertaates. Brünn. Theil II. 278. o.
- 1833. *Stoltz*, Samuel Augustin: Aquae minerales sulphureae Hungariae. Pesth. 38—56. o.
- 1844. *Marussi* János: Az erdélyi előpataki savanyúvíz ismertetése orvosi tekintetben. Magy. orv. és term. vizsg. temesvári IV. vándorgyűlése munk. 57—62. o.
- 1847. *Melion*, I. V.: Geschichte der Mineralquellen des österreichisches Kaiserthums. Prag.

Dr. HORTOBÁGYI TIBOR:

A GIMPÁFRÁNY (PHYLLITIS SCOLOPENDRIUM [L.] NEWM.) LEVÉLFODROSODÁSA

Hegyvidéki sziklás bükkösök, szurdokerdők, árnyékos, északi kitettségű helyek feltűnő és szép növénye a *gimpáfrány*, másnéven a szarvasnyelvű fű. Mészkedvelő, friss és nyirkos szelídhumuszos talajt igénylő növény. Annak ellenére, hogy hegyvidéki faj, mégis megtalálható dombvidékeinken, sőt az Alföldön is. Utóbbi helyeken azonban a kutak kövei, téglái közé húzódik, vagy a nyirkos, északi falak repedéseiben él. A Bükk számos helyéről évről-évre több tövét hozzuk az egri Pedagógiai Főiskola Növénytani Tanszékére részben kísérleti, részben díszítési célokra. Ez a páfrány ugyanis igen edzett, ellenálló növény. Ugyan nagyon meghálálja a nyirkosan tartott cserepet, de vígan túléli akár az egy- vagy kéthetes öntözetlen állapotot. Tűri a hideget, de a cserépkályha közelében is jól hozza új leveleit. Huzat, dohányfüst, napfényes vagy árnyékos környezet sem teszi tönkre egyhamar.

Több év tapasztalata alapján ajánlhatom a hazai gimpáfrányokat munkahelyek díszítésére. Ha még kevés földlabdával is ássuk ki és csupán másnap vagy harmadnap cserepezzük, akkor sem szenved meg az átültetést.

Érdekes jelenségre lettünk figyelmesek mindjárt első behozatalakor. A Bükkben szedett példányok levelei általában épszélűek és csaknem egészen simák. Olykor-olykor figyelhető meg csupán némi hullámozottság, mélyebb fodor egy-egy levél kis részletén. A laboratóriumba hozott gimpáfrányok levelei az első hetekben még alig változnak, de 3—4 hét után kisebb-nagyobb fodrok alakulnak egyik-másik levél bizonyos részletén. Az is előfordul, hogy a szabadban nőtt, kifejlett levelek a laboratórium szobahőmérsékletén további életük folyamán semmiféle fodrosodást nem mutatnak. Az újonnan hajtott levélkéik azonban már fiatalon is feltűnő, s az egész levélfelületre kiterjedő hullámozottságot, erős fodrosodást tárnak elénk. Ez a fodrosodás fejlődésük folyamán még fokozódik s állandóan megmarad. Csakhamar az egész levélzet ilyen lesz. Ezt a fodroslevelű alakot a tudomány *Phyllitis scolopendrium* var. *crispum* Willd. néven ismeri (cf. Soó—Jávorka: A magyar növényvilág kézikönyve, 1951. p. 154).

Arra voltunk kíváncsiak, vajon mi történik a levelekkel, illetve az újonnan növő levelekkel, ha a növényeket újra eredeti termőhelyükre kivisszük. 1954 áprilisában Juhász Lajos adjunktusom több tövet az Istállóskői barlanggal szemben északi expositioba helyezett; oda, ahonnan azokat egy évvel ezelőtt behozta. Őszkor megnéztük, mi történt a növényekkel. A teljesen fodros levelű növények régi, a laboratóriumban nőtt fodros levelei kisebb mértékben mutatták a levéllemez hullámozottságát, de még nem simultak ki. A fiatal, már kint nőtt levelek azonban simák voltak. A következő év tavaszán az eredetileg fodroslevelű gimpáfrányoknak már valamennyi levele visszanyerte eredeti állapotát: mind kisimultak. Kísérletünket 1955-ben is megismételtük.

A varietas taxonra az jellemző, hogy a fajon belül olyan eltéréseket mutat, amelyek állandóan, minőségileg különböznek a faj bizonyos tulajdonságaitól, azaz a fajjal összevetve, attól állandó és öröklődő bélyegekké térnek el. A tudomány a gimpáfránynak a fodroslevelű példányaikat — amint láttuk — varietasi rangon tartja nyilván. Megfigyeléseinkben ez a tulajdonság viszont nem öröklődő bélyeg, csupán a külső körülmények, így főképpen a nagyobb légszárasság hatására jön létre. Helyes-e ezért változatként nyilvántartani ezt az alakot? Megfigyeléseink modifikáció mellett szólnak, s ha modifikáció, akkor a forma taxon illeti meg, mivel a formákra elsősorban a vegetatív szerveken, jelen esetben a leveleken megállapít-

ható mennyiségi, nem öröklődő eltérések a jellemzőek, amelyek a környezet hatá-
saira alakulnak ki.

A *Phyllitis scolopendrium* laboratóriumban, szobában tartott, eredetileg sima-
levelű, majd fodrosodó formája egyébként kiváló példa a modifikációk gyors elő-
állítására, bemutatására.

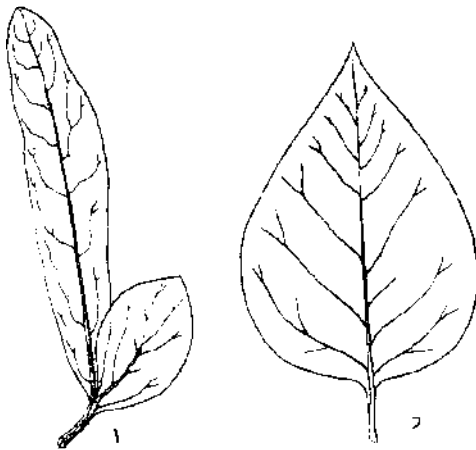
Dr. HORTOBÁGYI TIBOR:

A SYRINGA CHINENSIS WILLD. LEVÉLABNORMITÁSA

Die Blattabnormität von *Syringa chinensis* Willd.

Közismert és mindenütt fellelhető növényünk a *közönséges orgona* (*Syringa vulgaris* L.). A kertekben gyakran ültetik a *perzsa orgonát* (*Syringa persica* L.), amely az előbbitől széles-lándzsás, néha 3—9 cimpára szeldelt leveleivel, továbbá keskenyebb és dúsabb virágzatával tér el. E két kedvelt díszcserjénk könnyen kereszteződik, s a keletkezett keverékfaj, a *Syringa chinensis* Willd. szintén gyakori kerti díszcserjénk. Tojásdad-lándzsás leveleivel a két faj között áll. Ennek a keverékfajnak érdekes levélabnormitását bocsátotta rendelkezésemre Balázs Géza egyetemi professzor, amit ezúton is megköszönök. A rendellenességet Budapesten 1951. október 15-én a XI. kerületben levő Tass vezér utcában találta.

A levélabnormitást az első ábra mutatja. A jelenség *fissio*, azaz hasadás. A levélnyel már eredésénél is kettős, de a lemezekig még nem vált ketté; hossza 10 mm. A levéllemezek önállóak, de egyenlőtlenek. A kisebb ovális alakú, hossza 34. mm, szélessége 19 mm. A nagyobb lemez szalagszerű, csaknem mindenütt egyenletesen széles; hossza 84 mm, szélessége 16 mm. Feltűnő a főbb oldalerek zé-
zugas futása, amit a párján nem figyelhetünk meg. A második ábra egy normális méretű levelet mutat, ennek hossza a levélnyéllel együtt 85 mm, szélessége 48 mm.

Kárpáti Zoltán szerint „A teratológiának igen nagy jelentősége van bizonyos esetekben a törzsfajlás megítélésében is, amennyiben egyes szervek átalakulása, valamilyen kezdetlegesebb alakra való visszaütése, biztos útmutatója az illető szerv törzsfajlásának”. (Kertészeti Növénytan I. Budapest, 1933. p. 236). A közölt példa megerősíti a *Syringa chinensis* Willd. eredetét, mert a rendellenes levélpár különösen kiemeli az egyik őssel, nevezetesen a *Syringa persica* L. fajjal való kapcsolatát. Mintha a *perzsa orgona* cimpás levele kezdeti volna kialakulni a rendellenességben, de csupán a megnyúlt középtagig és az egyik cimpáig jutott el, utóbbiban a két cimpa egycsülését lehet látni, mert szinte kétszeres méretű a *perzsa orgona* cimpáihoz mérten. A bekövetkezett físis a két levélrészt teljesen elkülönítette egymástól. Az abnormitás levélkéinek levélválla is a *perzsa orgonához* fűződő származási kapcsolatokra utal.

A teratomát azért is tartottam érdemesnek közlésre, mert O. Penzig Pflanzen-Teratologie című, 1922-ben megjelent, második kiadású munkája 3. kötetében a 37. oldalon a *Syringa chinensis* Willd. abnormitásairól csupán ezeket írja: „Kommt häufig mit dreigliedrigen Blattwirteln an Stelle der Blattaare vor.”